

A SCI-FI DIDAKTIKUS FUNKCIÓI

MÉSZÁROS KATALIN EDIT

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar

1088 Budapest, Múzeum krt. 6-8.

meszikatalin@gmail.com

Kivonat: A dolgozat elemzésének tárgya egy olyan cikk, amely egy sci-fi témájú animációs rajzfilmet, a 2008-as Wall-E-t mutatja be. A dolgozat a szöveget a kulturális kontextus, az elrendezés és a résztvevők szempontjából vizsgálja, valamint összefoglalja a célokat és szándékokat, a témát tematizáció és koherencia szerint, illetve a nyelvi jellemzőket. Nem célja a dolgozatnak, hogy a vizsgált diskurzus minden eleméről teljes képet adjon. Ehhez jóval szélesebb körű kutatásra lenne szükség. Jelen írás a 2009-2010-es tanév őszi félévében az ELTE BTK nyelvmentor szakirányának *Diskurzuselemzés* szemináriuma keretében készült. Szövegelemző munka, amely a kohézió és koherencia feltárását tűzte ki célul, ennél fogva a szakirodalomból is alpművekre támaszkodik.

Kulcsszavak: kohézió, koherencia, szövegegész,

Bevezetés

A 20. századi szórakoztatóipar két kedvelt „műfaja” a sci-fi és az animációs rajzfilm. Mára a könyvesboltok és mozik kínálatának jelentős hányadát teszik ki, és saját rajongókört tudhatnak magukénak. Dolgozatomban egy olyan cikket választottam elemzés tárgyául, amely egy sci-fi témájú animációs rajzfilmet mutat be. A szerző, Szélesi Sándor elismert sci-fi, fantasy és thriller író, így szakértőnek számít a témában. A film, amelyet ismertem, 2008-ban készült és a Wall-E címet viseli.

A szöveget a kulturális kontextus, az elrendezés és a résztvevők szempontjából vizsgálom, valamint összefoglalom a célokat és szándékokat, a témát tematizáció és koherencia szerint, illetve a nyelvi jellemzőket. Természetesen ezek a szempontok (Beaugrande-Dressler 2000. alapján) korántsem fognak teljes képet adni a vizsgált diskurzus minden eleméről, ehhez jóval bővebb kutatás lenne szükséges, de a lényegi összetevőket mindenképp fel tudjuk tárn.

1. A szöveg kulturális kontextusa és elrendezése

Először a szöveg *kulturális kontextusát* és az *elrendezést* mutatom be, amelyeket véleményem szerint (legalább jelen esetben) érdemes együtt vizsgálni, mivel sok a találkozási pont. Mint említettem, egy cikket vizsgállok, amely 2008. július 30-án jelent meg egy internetes magazin, a Zóna honlapján. Magát a témául szolgáló filmet július 24-én vetítették először Magyarországon, tehát a cikk viszonylag gyors reakció az átlagembernek, időseknek és fiataloknak egyaránt címezve. Ezt két tényező támasztja alá: szó szerint olvasható a *nem csupán gyerekeknek, de felnőtteknek is* fordulat, illetve a magazin profilja is ilyen jellegű: saját mottójuk szerint az átlag igényeknek megfelelően akarnak nemcsak informálni, hanem szórakoztatni is.

A szövegbefogadók (olvasók) csoportját már a magazin jellege leszűkíti olyan emberekre, akik többségükben rendszeres internethasználók, a napi hírekről is a világhálón keresztül értesülnek, itt tehát a célszemélyek és a potenciális olvasók köre nagyjából fedi

egymást. Ugyanakkor az ő szerepük a hagyományos újságot olvasóval szemben nem korlátozódik csupán a szöveg passzív elolvasására, hanem hozzászólási lehetőséget kapnak, ezáltal véleményezhetik mind a szöveg tartalmát, mind a magazint. (Jelen esetben Szélesi Sándor írásához nincs ilyen hozzászólás.)

A szövegalkotónak tehát eleve úgy kell megkomponálnia írását, hogy számít visszajelzésekre. Az interaktivitás azonban nem teljes, hiszen legtöbbször nem a szerző, hanem a szerkesztők olvassák a véleményeket, megjegyzéseket. Továbbá egy olyan közegben, ahol a gyorsan olvasható híreké a főszerep, (saját tapasztalataim szerint) eleve kevesebb hozzászólás születik. Visszatérve a szerző és a befogadó viszonyához, megállapítható, hogy előbbi a hierarchiában valamivel magasabb szinten helyezkedik el, hiszen a téma szakértője, szemben a (többnyire) laikus olvasókkal, akik tájékozódni kívánnak. Így tökéletesen tud érvényesülni a cikkben megjelenő nevelő szándék, amelyhez egy fontos előfeltevés kapcsolódik: az író előlegezi, hogy olvasói hozzá hasonlóan negatív véleménnyel vannak a környezetszennyezésről.

A környezeti ártalmakkal kapcsolatos a bevezető is, amely közös háttérismeretekre építve mutatja be korunk szélsőséges reakcióit a környezettudatosságot illetően. A szöveg megértése csak akkor sikeres, ha az olvasó ezeknek birtokában van. Szélesi Sándor feltételezi, hogy globalizálódó világunkban mindenki hallott már az „intelligens hűtőszekrényekről”, ismeri a gyorséttermeket (márkaneveikkel és kínálatukkal együtt), és tisztában van az egyre növekvő hulladékmennyiséggel, valamint annak káros hatásaival, amire a szöveg ironikus, már-már gúnyos hangneméből következtethetünk. Továbbá nem részletezi a robot fogalmát, a Grand Canyon mivoltát, és azt is saját tapasztalatainkból kell kiderítenünk, mit takar a Pixar.

Az író tehát információkkal rendelkezik a befogadói pólusról: bizonyos mértékben feltérképezi a világról való ismereteit, ezeket beleépíti cikkébe, sőt nézőpontváltás segítségével többször áthelyezkedik az olvasó pozíciójába, többes szám első személyben beszél a film egyes részleteiről, illetve a szöveg jó tanácsokban is bővelkedik. Ezzel a szerző bizalmat ébreszt maga iránt, és növeli írása hitelét, ami feltétlen szükséges ahhoz, hogy a már említett nevelő szándék célba érjen.

2. Célok és szándékok

A *célok* és *szándékok* összetettségükben is jól megfigyelhetők a szövegben. Már a címben ellentét feszül, a Föld megmentése ugyanis nem tipikus mesébe való téma, a robotok pedig ugyancsak meglehetősen szokatlan mesefigurák. (Megjegyzem, ez manapság változni látszik, hiszen a gyerekek számára egyre inkább az animációs rajzfilm válik „prototipikus mesévé”). Ezt a szembeállítást fokozza a környezettudatos és a nem környezettudatos magatartás párhuzamos leírása, amikor az olvasóban már kezd megfogalmazódni, hogy nem egy egyszerű filmajánlóról van szó – a mese ürügyén szembesülünk saját nemtörődömségünkkel környezetünket illetően. Ez az automatizált, rohamosan pusztuló világról szóló rész ugyanakkor nem nevezhető tényekre alapozottnak, hiszen az említett hűtőszekrény az átlagember számára még utópisztikusnak tűnik, valamint az élelmiszerek és csomagolásuk ára közötti arány is sarkítva jelenik meg.

A meggyőzési szándék ezekben a túlzásokban kezd kibontakozni. A néhány soros bevezető, amely az újság egyik szerkesztőjétől származhat, előre megalapozta a szerző tekintélyét az olvasó előtt, így az nem vizsgálja felül az elhangzottakat, tényként fogadja el a megállapításokat. Az egész írás erre a hatásra épít: a szélsőségesen ábrázolt jelen

állapotok tükrében már nem is annyira távoli jövőképnek érzékeljük Wall-E történetét. Ha a befogadó a mese műfajából indul ki, hajlamos lehet a filmet pusztán szórakoztató célú kitalációként felfogni. Ezt azonban a cikk a harmadik bekezdés elejére teljesen megváltoztatja.

A meggyőzés alapvetően két dologra irányul. A cikk műfajából adódóan arra buzdít, nézzük meg az ismertetett alkotást, illetve a sci-fit új megvilágításba helyezi – ha eddig mesének vagy kitalációnak véltük volna, most megbizonyosodhatunk igazi mondanivalójának jelentőségéről. Ez utóbbival kapcsolatban az *És érezzék át azt, mennyire jól bánik velünk a világ* mondat arra is utal, hogy a szöveg elején felvázolt állapot visszafordítható, éspedig olyan egyszerű megoldással, mint hogy a moziból nem gyorséterembe megyünk, hanem kirándulni. Ebben a vonatkozásban talán kissé elcsépeltek is tűnik, gondoljunk csak a környezetvédő aktivisták szokásos érvrendszerére – a megfogalmazás azonban kellőképpen burkolt ahhoz, hogy mindezt elfedje.

A hatás eléréséhez elengedhetetlen az olvasó figyelmének felkeltése és fenntartása. Jelen szöveg esetében a tipográfiai eszközök vizsgálatától eltekintek, ugyanis kénytelen voltam bizonyos átalakításokat végezni a mellékelt cikkben az áttekinthetőség érdekében. Azt a megoldást pedig nem tartom célszerűnek, hogy az internetes honlapról tegyek olyan megállapításokat, amelyeket a melléklettel nem tudok alátámasztani. Vizsgáljuk meg tehát, milyen módszereket találunk magában a szövegben, amelyek az olvasói figyelem megragadására szolgálnak.

A publicisztika műfajára jellemzően már a cím kíváncsiságot ébreszt: mindenki szereti a meséket, olyan mese pedig még nemigen volt, amelyben egy robot akarja megmenteni a Földet. Az alcím a cím sugallta „megmentő háborúval” kapcsolatos képzeteket eloszlatja: dobogó szívet említ, emberi tulajdonságokkal rendelkező robotot jelenít meg, s így a hangsúly és a referenciális nézőpont (vö. Tolcsvai 2001) máris a fémtestű, de emberi szívvel rendelkező Wall-E-ra tevődik át. A megnevezés ugyanakkor – mivel a címadó feltételezi, hogy az olvasók tisztában vannak vele, kit vagy mit takar – konkretizálja, miről is lesz szó valójában, újból érdeklődést kelt.

A bevezető szövegrész *in medias res* tér át a Wall-E említésével megnyíló témakörre, a rajzfilmekre. Általánosságban fogalmazza meg azok tanító és egyben szórakoztató jellegét, s ezeket a Wall-E animációs mesére is igaznak fogadja el. Ezt a megállapítást fokozza: olyan tulajdonságát mutatja be a filmnek, amely feltehetőleg egyedi, tehát megéri elolvasni az ajánlót. További figyelemfenntartó érvnek minősülhet a szerző bemutatása, illetve a cikknek teret adó rovat (mindennapi betevő) elnevezésének humoros bevonása a szövegbe.

A tényleges cikk hasonlóan indul: a *Nem is tudom* mondatkezdet olyan hangulatot kölcsönöz, mintha egy éppen folyó beszélgetésbe kapcsolódnánk be. A szöveg további részében a szóhasználat meglepő (*félelmetes, biomagvak, pofon, szemét, fényreklám, felelőtlen* stb.) és a humorral párosuló ironia köti le az olvasó érdeklődését egészen addig a pontig, amíg elérkezik a film tényleges bemutatása. Ez az a rész, amire eddig vártunk, amit a cím sejtetett: végre kiderül, miről is szól a film. A leírásnál tehát nincs feltétlenül szükség különleges nyelvi elemekre, hiszen a történet menete önmagában megfogja az olvasót. Kíváncsiságunkat azonban nem elégíti ki maradéktalanul – a jó előzetes, ajánló és ismertető módszerekott módszerét alkalmazva a csúcspontnál szakítja meg az elbeszélést.

Itt talán más funkciója van a várakozáskeltésnek. Általában véve a szövegek figyelemfelkeltő jellege önmagukkal kapcsolatos, jelen esetben azonban inkább az a cél,

hogy „akit érdekel, járjon utána”, vagyis nézze meg a filmet. Ez a reklámszerűség az ajánló szövegtípus sajátja, akár csak a *Nem csupán gyerekeknek, de felnőtteknek is ajánlom a filmet* mondat. Ezt követően keretesen ismét áttérünk a film üzenetére, és ezzel kapcsolatban egyes szám második személyű felszólító alakokkal a szerző mintegy „kiszól” a szövegből a befogadónak. Az ilyen jellegű hatáskeltés plakátokon gyakoribb, de egyre sűrűbben kerül át újságokba vagy akár a szépirodalomba is.

A lezáró rész egyes és többes szám első személyben foglalja össze az eddig elmondottakat, megismétli az intelmeket, és konkretizál: *lépjünk ki; legyünk ismét gyerekek; eszünkbe ne jusson; érezzük át*. Már nem elvont elmélkedésről van szó tehát, hanem a szerző cselekvésre buzdít, aminek mögöttes tartalmáról korábban esett szó. Ez a fokozó típusú keretes szerkesztés, mint láttuk, kiválóan alkalmas az olvasói érdeklődés megragadására, és – a terjedelemből adódóan – könnyen fenn is tudja tartani azt.

3. A cikk témája

Az eddig bemutatott jellemzők mind szorosan kapcsolódnak a cikk *témájához*, amely többrétű. Filmajánló jellegéből arra következtetnénk, hogy egyetlen témát dolgoz fel, magát a filmet, de esetünkben ez csak részben igaz. Valóban a Wall-E áll a gondolatmenet középpontjában, a téma azonban kiegészül aktuális problémákra történő utalásokkal. A filmhez kapcsolódó fogalmak (*robot, rajzfilm, Pixar, sci-fi, szemét, játszódik, csótány, hulladékdombok, legyártotta, alkatrészek, rövidzárlat, konténer, úr, szuperrobot, főhős, küldetés, út, mese*) a szöveg minden egységében megjelennek. A sorrendiség a történet leírásában meghatározó, ekkor kötelezően egymásutániség érvényesül, s mivel ez a cikk többi részére nem érvényes, a bemutató el is különül a többitől.

A rajzfilmhez kapcsolódó másik témát összefoglalóan a környezetvédelem névvel illelhetjük. E fogalomkörbe tartozó megnevezések a szövegben: *automatizált és műanyag izű kor, internet, csomagolás, biomagvak, gyorséttermek, levesporok, Coca-Cola, figyelmeztetés, egészség, McDonald's, nassolni, a zöldbe, levelek, virágok*. Természetesen a szöveggörnyezetből kiragadva ezen kifejezések nagy részét nem gondolnánk a témához kapcsolódónak, a cikkben elfoglalt helyük alapján azonban egyértelműen a környezetet romboló vagy védő pólust jellemzik.

A cikkben található utalások közül hármát emelek ki. Az első a *Rövidzárlat* című film említése, amely a Wall-E-nál jóval korábbi, és a tudományos eredmények rossz célra való felhasználásának kockázatát jeleníti meg. Ebből a szempontból párhuzamot vonhatunk a *Rövidzárlat* és a cikk elején megjelenő „intelligens hűtőszekrény” között, hiszen lassan már – ha nem is rossz, de – teljesen értelmetlen célokra kezdjük használni technikai vívmányainkat. Ki gondolta volna például a korábbi film láttán, hogy egy robotot szemétkupacok készítésére lehet alkalmazni? Széles sci-fi-íróként bizonyára tisztában van az efféle technológiákban rejlő lehetőségekkel, így ő is csak iróniával tud beszélni ilyen jellegű használatukról.

A másik utalás a világ egyik legismertebb természeti képződményére vonatkozik: egy hasonlatban megjelenik a Grand Canyon. Maga a mondat (*Kettejük között akkora szakadék tátong mind kínétre, mind „direktívára”, mint a Grand Canyon*) metaforikus értelemben vezeti be a szakadékot, ha azonban alaposabban megvizsgáljuk, nagyon is értelmezhetjük ezt az eredeti helyre vonatkoztatva, hiszen ha a világot beborítja a szemét, a természet csodálatos képeit sem láthatjuk többé. Itt tehát enyhe nosztalgia ébred az olvasóban, egy rövid pillanat erejéig a film szemétdombjai közül visszatér 2008-ba

(esetünkben 2010-be), és maga előtt látja a varázslatosan szép Canyon... Ha mindezt összekapcsoljuk az utolsó bekezdés kirándulásra való felszólításával, máris egy tökéletes utazási ajánlatot kapunk.

A harmadik fontos utalás (talán a legérdekesebb mindközül) a csótányról szól. A szerző két megállapítást tesz a rovarral kapcsolatban: először azt, hogy fürge, másodsor pedig, hogy nem lepődött meg az ötleten. A második megjegyzésen sokat töprengtem, ugyanis láttam a filmet, és magamról nem mondhatom el ugyanezt. Nagyon is eredeti és arányosan megtervezett ötletnek tartom egy emberi érzékenységu szeméttömörítő robot mellé egy kutyaként viselkedő csótányt adni, hiszen a rovarok közül a csótányhoz társul sztereotipikusan a kosz és a mocskok képzete. Hogy tehát Szélesi számára ez mért volt oly kézenfekvő megoldás, arra nem tudok magyarázatot adni, bár valószínűleg az lehet az oka, hogy ebben a műfajban bármelyik olvasójánál otthonosabban mozog, őt tehát nehezebb eredeti ötlettel meglepni.

A témához kapcsolódó koherenciaviszonyokról részben esett már szó a fogalmak révén. A fentiekhez hozzátehetjük még, hogy fontos felszín alatti koherenciaszervező elem a mese és valóság, a környezetpusztítás és környezetvédelem párok kettőssége, illetve az idő szinte végig „képlékeny” volta: *rajzfilmekben [mindig] az a jó; mindennapi betevő, gyártsunk csak minden percben szemetet; abban a korban játszódik, amikor; hajdani emberi civilizáció; azt a munkát végzi évszázadok óta; mindig is mondom; legyünk erre a másfél órára ismét gyerekek.*

4. A nyelvi elemek vizsgálata

Volt szó a kontextusról, a diskurzusban résztvevőkről, a célokról és szándékokról, valamint a cikk témájáról. Most térjünk át a szöveg legszembevetőbb összetevőinek, a *nyelvi elemeknek* a vizsgálatára. Eddig úgymond globális egészként kezeltem az elemzés alá vett cikket, most bekezdésekre bontva igyekszem feltárni a nyelvi elemekből és azok összekapcsolódásából adódó jelenségeket, amelyek hozzájárulnak a szövegegész értelemszerkezetének kialakulásához, illetve az egyes szövegrészek viszonylagos önállóságához. A cím és a szöveg viszonyának kérdésére jelen vizsgálatomban nem kívánok kitérni annak sokféle értelmezhetősége miatt.

Az első bekezdés – mint láttuk – más tollából származik, a nézőpont tehát külső és belső határán mozog: alapvetően a főszövegre referál, de igyekszik belehelyezkedni a kialakuló diskurzusba, amelyet a többes szám első személyű megfogalmazás tesz világossá. *Az a rajzfilmekben* kezdet egy mindenki által jól ismert csoportra utal, amely a mondat további részében antecedens szerepűvé válik (*megmutatják, tudnak*). Az első két mondatot a rajzfilmek általános tulajdonságainak jellemzése és az alanymegmaradás elve kapcsolja össze (elliptikus mondat: *Szórakoztatva tudnak tanítani*), majd a *Pixar alkotóinak új mozija* fordulat leszűkíti az eddig fókuszban lévő csoportot a Wall-E-ra. Az *ennél* összefoglalóan utal vissza az elhangzott két mondatra, összehasonlítja a Wall-E-t az átlagos mesékkel. A záró mondat Szélesi említésével átvezet a beszélőváltáshoz, ugyanakkor a megelőző szövegrészhez is kapcsolódik a *rajzfilm* révén.

A második bekezdés az elsőhöz képest nem harmadik, hanem első személyben kezdődik, a szerző mintegy magához ragadja a szót (*Nem is tudom*). *Automatizált korunk* jellemzését párhuzamos mondatszerkezttel végzi el: mindkét fókusz mellékmondatall egészíti ki, majd választó viszonyba állítja őket. (*A hűtőszekrény tejet rendel, ha ...; a*

csoomagolás drágább, mint ...) Az egy mondatnyi szövegrész a *félelmetesebb* szó köré szerveződik. (*Az félelmetesebb, amikor ..., vagy az, hogy...*)

A harmadik bekezdés nyelvileg kevésbé szorosan kapcsolódik a másodikhoz, a világ utal *korunkra*, a szerkesztésmód pedig szintén párhuzamos: a világ egyik része így, a másik fele pedig úgy viselkedik. Ez a forma egyben virtuálisan két részre osztja a világot, az embereket. A gondolatjellel elválasztott félmondat (*adjunk egy pofont az egészséges étkezésnek, és gyártsunk csak minden percben szemetet*) konkluzív jellegű, azonban nem egyenesen a szövegből származik, hanem jórészt a szerző szubjektív álláspontján és tapasztalatain alapul. Ugyanakkor az *egészséges étkezés* szó szerkezet megismétlése olyan hatást kelt, mintha a pofon az említett két „párt” között csattanna, nem pedig metaforikusan. A többes szám első személy tovább fokozza az iróniát.

A negyedik bekezdésben nézőpont- és témaváltás is van: innentől egyes szám harmadik személyben magáról a filmről lesz szó, amelyet mindjárt az elején meg is nevez a szerző (*A Wall-E című rajzfilm*). Az *abban a korban* anaforikus kapcsolatban áll az *amikor* határozói névmással, illetve a követő leírás egészével. A *robot* határozatlan névelőt kap a szövegben, hiszen itt nem általános értelemben szerepel, hanem a bemutatott film főhőseként, ezáltal új információnak számít, szövegtopik lesz. A másik szereplő, a csótány esetében már a határozottság másik foka érvényes, hiszen a robot tulajdonáról van szó, birtokos ragozással összekapcsolható a kettő, s így már konkretizálódik, hogy a világban fellelhető csótányok közül mely egyedről van szó.

A közbeékelt megjegyzés szerepét a zárójel is mutatja: a megelőző mondat egy eleméhez kapcsolódik, erről tesz egy rövid megállapítást egyes szám első személyben, ezzel is jelezve, hogy saját véleményről van szó, amely nem illeszkedik bele tökéletesen a film leírásába. Ezután ismét részleges témaváltás következik: a szereplők környezetének, a világnak a megjelenítése. A kohéziót itt az a tény adja, hogy a szereplők és a helyszín is egyaránt a filmhez kapcsolódnak. A világot bemutató mondat domináns eleme a *szemét* szó, amely többször előfordul hasonló jelentésű összetételekben: *szeméthegy, szemétkupac, szeméttorony, hulladékdombok*. A világ fogalmát leszűkítik a *puszta* és a *felhőkarcoló* szavak, és egyben jelentésellentétet alkotnak. Az emberi léttel és kultúrával kapcsolatos kifejezések mutatják be a helyszínt, amellyel kontrasztot alkot a *hajdani emberi civilizáció* fordulat. A bekezdés végső következtetése (*Sem ember, sem civilizáció nincs már a bolygón*) több szempontból érdekes. A bolygó szó visszaül a korábban megnevezett Földre, a világra. Az ember és a civilizáció szavak közé ékelt páros kötőszó az ellipszis mellett fontos jelentésbővítést hordoz: ember nélkül is lehet civilizáció. (A sci-fi műfajban egyébként nem ritka elképzelés.)

Az ötödik bekezdés tovább szűkíti a témát a címszereplő bemutatására. Tevékenységeinek felsorolása láncszerű kapcsolatot alkot, amelyre a *munka* referál a mondat második felében. A gondolatjel utáni részben tipikus koreferens viszonyt találunk: *azt a munkát, amire ...A kihalt emberiség* szókapcsolat pedig az előző rész konklúzióját ismétli meg rövidebben, valamint összekapcsolja a robotot az emberiséggel, megindokolja létezését. Fontos eleme a szöveg ezen egységének a magány, ebből vezethető le az alcímben olvasható kijelentés, hogy *Wall-E robot fémtestében emberi szív dobog*. Vagyis itt újra megfogalmazva: *érvő robot*. Ez tovább pontosítja róla alkotott képzetünket.

A közbeékelt szerzői megjegyzés ismételtlen zárójelbe van téve, egy szubjektív magyarázattal egészíti ki az eddig felsorolt „tényeket”, utalva egyben a sci-fi kategória egy másik elemére (Rövidzárlat). Az utolsó mondat a nap lezárásának menetét írja le

mellérendelésekkel. A bekezdés elejének dinamikájához képest megnyugvás jellemző, a folyamat – és a szövegrész – lezárulása.

A filmről szóló utolsó bekezdés tömören összefoglalja a bonyodalom lényegét. Az *ebbe* visszautal az előző két egységre, egyben minősít a *monoton* jelzővel és az idézőjellel, amely enyhe iróniát sugall. EVA először határozatlan névelővel jelenik meg a szövegben tipikusan fókusz szerepben, majd az *aki* segítségével szövegtopik és egyben antecedens lesz. Az eddigi részek témája, Wall-E, a *főhős* megnevezést kapja, ami ajánlóban gyakori, itt azonban az iróniát erősíti, illetve kissé baráti hangnemet ad a szövegnek a többes szám első személyű megfogalmazás segítségével. A *kettejük* visszautal a robotokra, akik így egyenrangú szereplőként tűnnek fel (megjegyzendő, hogy a csótány és a robot esetében ilyen közös visszautalás nem volt). Az összehasonlítás két szempontból (kinézet és direktíva) történik, majd a két szempont a Grand Canyon képzetével összekapcsolódik, így eufemizálva azt az egyszerű megállapítást, hogy két teljesen különböző robotról van szó, akik azonban egy filmben szerepelnek, és közös *történetük* lesz, mint ezt a (többes szám első személyű birtokos) ragozás is mutatja.

A leíró rész nyitva hagyja a történet befejezését, és a cikk sem ér véget ezen a ponton, a *nem zárul le* tehát mindkettőt jelentheti. Az utazás motívuma ugyancsak nem lezáró jellegű – akár három pontot is tehetnénk a bekezdés végére, hiszen a következő szövegegység (tekinthetjük a harmadik nagyobb tematikai résznek, amely az elsővel keretes szerkezetet alkot) ismét nézőpont- és témaváltással indul.

Az utolsó két bekezdés már nem magára a mesére, hanem annak üzenetére vonatkozik, erről tesz megállapításokat. Az első mondat egyes szám első személyben van, a szerző eleget tesz ajánló kötelezettségének. A következő mondat passzív, egyes szám harmadik személyben mindenkire címezve mintegy megmagyarázza az előző ajánlást. A *figyelmeztetések* felsorolása a továbbiakban egyes szám második személyű felszólító módú alakban történik, amely fokozó jellegű. A felszólító mondat szabályszerűen elliptikus szerkezetének ismétlődése biztosítja a kohéziót a mondaton belül, majd az *és* kötőszó bevezeti a legfontosabb intelmet: *ne hagyd, hogy helyetted mások döntsék el, mi a jó*. Ezen a ponton visszatér az eredeti egyes szám első személybe, és immár zárójel nélkül közli saját véleményét a sci-fi-ről általában. Ezzel a Wall-E-től ismét egy nagyobb kategória felé távolítja a témát, ám a következő mondatban újra visszazúrkítja annyira, hogy a filmet kiemelje a kategória élére.

Az utolsó bekezdés első mondata (*Wall-E meséjét pedig mindenki élvezheti.*) az előtte lévő bekezdés első mondatához nagyon hasonló: egy ajánlásról van szó, amelyet jelen esetben rögtön megindokol. A szerző a *felnőttek* nézőpontjába helyezkedik (lévén maga is felnőtt), és a korábbi felszólító móddal ellentétben most jó tanácsként fogalmazza meg, mit tegyünk környezetünk védelme érdekében. Humoros fordulatként ismét megjelenik a szöveg elején szereplő gyorséterem egyik tipikus válfaja. Már korábban sejthető volt, hogy Szélesi negatív véleménnyel van az ehhez hasonló létesítményekről, most szó szerint kimondja: *eszünkbe ne jusson* odamenni. Számos alternatívát javasol helyette, és emelkedett, irodalmias stílusban beszél a természetről, ellentétben az erősen köznyelvi *nassolni* szóval. Ugyanakkor a filmmel kapcsolatos *világ* teljesen más színezetet kap, többé már nem szemétdomb, hanem olyan hely, amely *„minden egyes levéllel, minden egyes virággal gazdagabbá tesz minket”*. A gazdagság, mint záró értelmi elem szerepe, hogy vonzóvá tegye a jelzett fogalmat, vagyis a kirándulást, a természetjárást.

Burkoltabban fogalmaz tehát, de a korábban tárgyalt meggyőzést szolgáló elemek körébe tökéletesen illeszkedik.

Összességében a cikk nyelvezetéről elmondhatjuk, hogy műfajából adódóan erősen elbeszélő jellegű (egy- és kétszemélyes, az igék túlsúlya), amely tényező ugyanakkor kiegészül a szerző szubjektív megállapításaival, helyenként iróniával. Az újságíró nevelő szerepe kiválóan megmutatkozik a szövegben: az értékek tartott részekről emelkedettebb stílusban beszél, míg az ellenpéldákról iróniával, erőteljesen köznyelvi (esetenként közönséges) formában.

Összegzés

A szövegről az elemzés tükrében elmondható, hogy keretes szerkezetű, és három nagyobb egységre tagolódik. Értelemszerkezetét tekintve a film bemutatása mintegy ok-okozati összefüggésben van a környezetszennyezéssel kapcsolatos megállapításokkal és a didaktikus szándékkal: bemutatja az emberek mai hozzáállását, leírja a filmben megjelenített jövőképet, amely e magatartás egyenes következménye, majd olyan alternatívákat javasol, amelyek segítségével az utópisztikus vég elkerülhető lehet. A bemutatott meggyőzést szolgáló elemek tehát mind ezt a célt szolgálják a koherenciát és a kohéziót elősegítő eszközökkel együtt, amelyek által egy összefüggő, fokozatosan építkező szövegegész jön létre.

Irodalom

- Beugrande, Robert de– Dressler , Wolfgang 2000. *Bevezetés a szövegnyelvészetbe*. Budapest: Corvina.
 Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Melléklet

Zóna magazin
 Szerző: Szélesi Sándor
 2008. július 30. szerda

Mese arról a világról, amikor a Földet már csak egy apró robot akarja megmenteni Wall-E robot fémtestében emberi szív dobog

A rajzfilmekben az a jó, amikor megmutatják, mik vagyunk, mit teszünk a világunkkal, vagy éppen azt, hogyan kellene élnünk. Szórakoztatva tudnak tanítani. A Pixar alkotóinak új mozija, a Wall-E még ennél is több: egy mélységesen emberi kisrobot a szeretet erejével megmenti a Földet. Szélesi Sándor sci-fi író ajánlja a rajzfilmet mindennapi betevőként.

Nem is tudom, mi a félelmetesebb automatizált és műanyagizú korunkban: amikor egy hűtőszekrény tejet rendel az interneten, ha nem észleli tejesdoboz jelenlétét a polcain, vagy az, hogy az élelmiszerek egy részének csomagolása többbe kerül, mint maga az élelmiszer.

Miközben a világ egyik része mindenféle biomagvakkal próbálja meg elérni a madárvilág és a rágeszélők egészséges étkezésének a szintjét, a másik fele elkötelezett híve a gyorsétermeknek, előkevert levesporoknak és a Coca-Colának – adjunk egy pofont az egészséges étkezésnek, és gyártsunk csak minden percben szemetet.

A Wall-E című rajzfilm abban a korban játszódik, amikor a földi értelmes életet csupán egy beroszdált kis robot és fűge csótánya jelenti. (A csótányon nem lepődtem meg.) A világ szeméthegegyekből áll: szemétkupacok sorakoznak a kietlen pusztában, szeméttornyok meredeznek a felhőkarcolók között, és növényi életnek nyoma sincs. Néha még bekapcsol egy-egy holografikus fényreklám a hulladékdombok felett, és a hajdani emberi civilizáció nagyszerűségét harsogja világgá, de a valóság teljesen más. Sem ember, sem civilizáció nincs már a bolygón.

Wall-E, a címszereplő kisrobot magányosan tengeti az életét, szemetet tömörít és hord tornyokba – azt a munkát végzi évszázadok óta, amire a kihalt emberiség legyártotta. Alkatrészeit úgy szedi össze a szemétből, de emellett minden apró vackot begyűjt, amitől kevésbé érzi egyedül magát. Mert Wall-E érző robot, valószínűleg egy rövidzárlat tette ilyenné. (Hogy kicsit hasonlít a Rövidzárlat című film robotjára, az nem lehet véletlen.) Ha lemegy a nap, hazagördül konténerébe, felkapcsolja a karácsonyi égősorokat, betesz egy zenés-táncos filmet a videomagnóba, és csendes hintázás közben nyugalomba szenderül.

Ebbe a monoton „életbe” tör be EVA, egy űrből érkező szuperrobot, aki az első pillanatban egyáltalán nem szimpatikus, és nem is bánik jól főhősünkkel. Kettejük között akkora szakadék tátong mind kinézetre, mind „direktívára”, mint a Grand Canyon. Történetük azonban nem zárul le azzal, hogy EVA teljesíti küldetését, és eltűnik a Földről. Vele együtt Wall-E is különleges útra indul.

Nem csupán gyerekeknek, de felnőtteknek is ajánlom a filmet. Sok figyelmeztetést ki lehet olvasni belőle. Ne szemetelj, vigyázz a világodra, élj egészségesen, figyelj a másokra, és ne hagyd, hogy helyetted mások döntsék el, mi a jó. Mindig is mondom, hogy a sci-fivel fel lehet hívni az emberek figyelmét arra, hogy a jelenben mit csinálunk rosszul, és hova vezet, ha felelőtlenek vagyunk. Ez a sci-fi egyik célja, legyen könyv, film vagy rajzfilm. De a Wall-E című Pixar-mozi nem akar szájbarágós lenni, félti ugyan a jövőnket, de a mese mindenek fölött áll.

Wall-E meséjét pedig mindenki élvezheti. Felnőttként lépünk ki egy kicsit a napi robotból, és legyünk erre a másfél órára ismét gyerekek. És ha netán az egész család elmegy a filmre, utána eszükbe ne jusson a McDonald'sba betérni nassolni... Inkább kiránduljanak egyet a zöldbe! És érezzék át azt, mennyire jól bánik velünk a világ – minden egyes levéllel, minden egyes virággal gazdagabbá tesz minket.

Forrásszöveg

<http://zona.hu/article/1088/walle-robot-femtesteben-emberi-sziv-dobog.html>